

Els límits de la "gran transformació"

Francesc Roca

Departament de Política Econòmica.

Universitat de Barcelona

A Nova York, fa cinquanta anys, es va publicar un llibre estranyament titulat "The great transformation". El seu autor era Karl Polanyi, un vienès de família hongaresa que, per les seves idees, havia hagut de fugir de l'Àustria ocupada per Hitler. Primer a Anglaterra, on va treballar com a professor de l'Extensió universitària a Oxford i a Londres, i després als Estats Units, becat per la Rockefeller Foundation.

Fins aquí, res d'especial: la història dels centreeuropeus més o menys cultes i més o menys jueus que se'n van als Estats Units passant per Londres s'ha repetit mil vegades. El que és menys freqüent és que aquest europeu s'inventi una disciplina científica (en aquest cas, l'antropologia econòmica) i s'atreveixi a escriure una gran síntesi de l'essència o, si voleu, dels trets característics fonamentals de la societat moderna.

Segons Karl Polanyi, la societat moderna és filla de "la gran transformació" provocada per la difusió de la pràctica de la utopia liberal de la Il·lustració. Fins al segle XVIII, els mercats havien ocupat un lloc marginal en l'organització de l'economia i la societat. A partir d'Adam Smith i dels clàssics de l'economia política, és a dir, genèricament, a partir de la Il·lustració, una nova idea s'imposa: la societat pot autoregular-se sense autoritats per mitjà del mercat. És el famós "laissez-faire, laissez-passer, le monde va de lui-même". És a dir, en versió lliure popular: "deixeu fer, deixeu anar, el món va tot sol".

L'aplicació d'aquesta idea ha produït els més grans canvis, les més grans mutacions de la història humana. Car aquesta idea ha permès actuar lliurement a un nombre creixent de persones. Primer, el "laissez-faire" era, només, un instrument de la burgesia per a lluitar contra la noblesa. Després s'estengué i originà sectors de capes mitjanes cada cop més extensos. Sense "laissez-faire", la classe mitjana no existiria.

Ara, aquesta gran transformació té uns límits, diu Polanyi. No tot s'autoregula, perquè no tot és susceptible d'esdevenir mercaderia. En concret, segons Polanyi, hi ha tres factors de producció que no poden ésser considerats mercaderies. Són el factor treball, el factor capital dinari i el factor sòl, o terra. Polanyi observa com el "mercat de treball" ha estat sempre regulat i com l'anomenat "mercat del diner" ha significat l'aparició de bancs centrals i autoritats monetàries. Quan la regulació d'aquests mercats ha minvat o desaparegut, la destrucció del teixit social ha estat tan intensa que les crisis polítiques més agudes s'han succeït sense interrupció.

I el "mercat del sòl"? Segons Polanyi, no seria un veritable mercat, car el sòl no és una mercaderia com les altres. D'aquí ve que on, la llarga història del control urbanístic, la planificació territorial, la protecció de parcs, rius, costes, muntanyes, el mediambientalisme, etc. Segons aquest criteri, el sòl (i el subsòl, i l'aire, i l'aigua i el mar) ha d'ésser tutelat, vigilat, amb una cura especial, per unes autoritats territorials especials. El descontrol urbanístic (territorial, ambiental) porta, directament, a crisis, a esclats, que després són molt difícils de recompondre. Els ajuntaments democràtics catalans han estat molts anys cosint, com diuen ells, els estralls produïts durant els anys sense control. La planificació territorial, d'ampli abast i a llarg termini, des d'aquesta òptica, no fóra una opció, resultat d'un acte voluntarista promogut per uns experts més o menys il·lustrats, sinó una necessitat global del funcionament conjunt de la societat i l'economia. Com la necessària regulació del treball o l'obligada regulació del diner.